

TANPINAR'A GÖRE BUGÜNKÜ HECE ŞAİRLERİ

Şiir üzerine...

Uyanma

*Bu akşam, bu تنها saati ömrün,
Uzak servilerin arkasında gün.*

*Bu güneş döşenmiş bahar bahçesi,
Suyun uzaklaşan, yaklaşan sesi.*

*Ve yanık türküsü dalda bülbülün
Ateşten çemberi üstünde gülün.*

Deniz Ufkunda

*Deniz ufkunda batan güneş
Ve keskin çılgılığı kuşların;
Rabbim bu uğultu, bu ateş
Ve ümitsiz uçuşların
Doldurduğu akşam havası,
Akşamın mercan dallar gibi
Suda olgunlaşan rüyası...*

Zaman Kırıntıları

Biz, zaman kırıntıları,

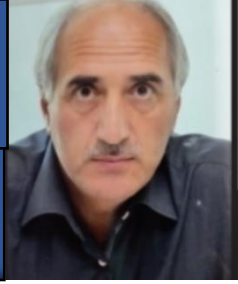
*Zaman sinekleri,
Tozlu camlarında günlerin sessiz kanat
çırpınlar
Ve lüzumsuz görenler artık
Bu aydınlıkta kendi gölgelerini!*

*Sanki siyah, simsiyah taşlar içinde
Siyah, simsiyah kovuklarda yaşadık biz,
Sanki hiç görmedik birbirimizi,
Sanki hiç tanışmadık!*

Dünya bize öyle kapattı kendisini...

*Neye yarar hatırlamak,
Neye yarar bu cılız ışıklı bahçelerde
Hatırlamak geçmiş şeyleri,
Bu beyhude akşam bahçesinde
Kapanırken üstümüze böyle
Zaman çemberi
Hatırlıyor yetmez mi
Güneşe uzanan ellerimiz?
Aynalar sonsuz boşluğa
Çoktan salıverdi çehremizi,
Yüzüyoruz,*

ŞABAN KUMCU

*İpi kopmuş uçurtmalar gibi,
Bir uzak seyircisi bu aydınlık oyunun,
Birdenbire bulanlar içlerinde
Gülücün sırrını,
Ne kadar benziyoruz şimdi,
Aynı tezgâhtan çıkmış testilere
Bir şey, bir şey kaldırdı bütün ayrılıkları!*

*Baksak aynalara
Tanır mıyız kendimizi,
Bu zalim inkarın arasından
Sevdiklerimizi.*

.....
*Ne kadar uzak, uzak
Yollardan gelir bize
Ve çok yabancı bir şey gibi sevinçlerimiz,
Keder durmadan çiçek açar içimizde,
Ne çıkar unuttuk hepsini!*

*Biz ki boş yere gerilmişiz anladık artık,
Yıldızların amansız çarkına
Ve boş yere sızlamış kemiklerimiz,*

*Bilmiyoruz şimdi, mevsim yaz mı, bahar mı?
Bahçelerde hala güller açar mı?*

.....

Ahmet Hamdi Tanpınar

Ahmet Hamdi Tanpınar, hikâye, roman, deneme, tenkit ve edebiyat tarihi gibi nesir türlerinde çok eserler vermiştir. Buna karşılık, vefatından önce bastırmış olduğu “Şiirler” adlı kitabında otuz yedi şiir vardır. Bu, onun şiir

sanatına daha az önem vermiş olmasından değil, bilakis en yüksek sanat kabul ettiği şiir sahasında, son derece titiz olmasından ve “mükemmeliyet” arayışından ileri gelir. *Tanpınar şiiri, hayatının en büyük ihtirası ve meşguliyeti yapmış bir insandır.* Onu nesir yazmaya sevkeden sebeplerden biri de şiirde “mükemmeliyete” ulaşmak için kendisini mecbur hissettiği, “dar şekil” sıkıştırmasından kurtulmaktır. *Tanpınar’ın nesirleri zengin duyular ve hayallerle doludur.*

Tanpınar’ın şiirleriyle nesirleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Nesirlerinde şiir estetiğini aydınlatan birçok malzeme bulunduğu gibi, bunlar ayrıca çok kuvvetli bir şiir duygusunu içinde bulundurlar. Tanpınar, dokunduğu her şeyi kendi ruhunun ışığıyla değiştiren, onlarda hiç kimsenin göremediği noktaları gören bir sanatkardır. Objektif düşünceyi ortaya koyan sıradan nesirden hiç hoşlanmazdı. Bir gün, Halide Edip’in Shakespeare üzerine verdiği derslere katılan Mehmet Kaplan’a, derslerle ilgili fikrini sorar. Mehmet Fuat Köprülü’nün talebesi olan Kaplan, eserdeki “sağlamlığı” beğendiğini söyleyince Tanpınar; “sağlam olabilir ama, Shakespeare üzerine rüya görmez” der.

Ahmet Hamdi Tanpınar, rüyaya büyük önem verir. Rüneyi estetiğinin ve hayat görüşünün temeli yapar. Ona göre rüya, tıpkı akıl gibi fakat akıldan daha üstün ve daha derin bir bilme vasıtasıdır. Varlık sırlarını rüyalarla açığa çıkarır. Rüya ayrıca sanatın da bir kaynağıdır. Paul Valery’yi tanıdıktan sonra zekâ ve şuurlu çalışmanın önemini de anlamıştır. Antalyalı genç kıza yazdığı mektubunda bu düşüncesini şöyle açıklar: “Bu estetiği veya şiir anlayışını “rüya” kelimesi ve şuurlu çalışma fikirleri etrafında toplamak mümkündür. Yahut da “musiki ve rüya” Valery’nin “velev ki rüyalarını yazmak isteyen adam bile azami şekilde uyanık olmalıdır” cümlesini, “en uyanık bir gayret ve çalışma ile dilde rüya halini kurmak” şeklinde değiştirin, benim şiir anlayışım çıkar diye yazar.

Tanpınar, mizaç ve kültür bakımından Türk Edebiyatı’nın en kompleks şahsiyetlerinden birisidir. Kendi kendisine güven duygusunu kazanması, hayat şartları ve erken

ölümü, sahip olduğu zengin duygu ve düşüncelerini her cephede ifade etmesine imkân bırakmamıştır. Mehmet Kaplan, “*Tanpınar’ın Şiir Dünyası*” kitabında, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi İhsan Örucü’nün Tanpınar’la ilgili bir küçük şahitliğine yer verir. “Bir Ramazan gecesi, Tanpınar’ı Sultanahmet Camii pencerelerinden adeta başkaları tarafından tanınmaktan sakınarak içeri bakarken ve ağlarken gördüm.” Tanpınar’ın iç dünyasını ve derin “mistik” hayatını özetleyen bu kısa karşılaşma; onun ruhunun derinliklerini bir projektör aydınlığı içinde göstermektedir.*

Ahmet Hamdi Tanpınar, “Hep Aynı Boşluk” kitabında, “Bugünkü Hece Şairleri” başlıklı denemesinde, yeni şiirden ve genç şairlerden bahseder. Onların şiir anlayışları üzerinde durur. Genç şairlerin şiirlerini eleştirirken, kendi şiir anlayışını ve nesre bakışını anlatır. Zarif bir üslupla yaptığı bu değerlendirmeler; Tanpınar’ın şiirle ilgili “poetikasının ” bir izahı, şiire ve nesre dair “manifestosudur.”

“Masamın üstünde sekiz, on cilt kitap var. Hepsi şiir kitabı, hepsi taze ve yeni. Ve hepsinin az çok itina ile basılmış kitaplarında, cazip adlardan gelen büyük vaatler var. Bunlar titiz bir dikkatle seçilmiş, beğenilmiş kelimeler veya cümlelerdir ki kulağınızın dibinde ilk çırpınışları bile, size o zamana kadar tatmadığınız ve tanımadığınız hayal ve his alemleri müjdeler.

Fakat hepsini hayret ve üzüntüyle bitirdim. Çünkü hemen hepsi eksik, yarım ve hastalıklıydı. İçindekiler garip bir şekilde yolda kalmış bir nesri andırıyordu. Hiçbirinde şiire mahsus, bize bir hiçten alem yaratan o derin hamleyi, o geniş kanat vuruşu görmek mümkün değildi. Hepsi kaba toprakta yolunu çizen bir yağmur suyu tevazusuyla sessiz ve sedasız akıp gidiyordu. Hemen her defasında kendi kendime sordum: “Acaba hangi esrarlı cevherin eksikliği, üzerinde en temiz ihtirasın çalıştığı bu ruh ve fikir külçelerini, böyle lüzumsuz bir yığın haline getiriyor.”

Bu eksiklik fikir, his, hayal gibi unsurlara ait olmasa gerekti. Genç şairlerimiz ne duygu ve ne de görüş itibariyle fakir değiller. Ayı, güneşi etrafındaki eşyayı birbirine benzetmekte hiçbir kusurları yok. Pekâlâ şiire elverişli addettikleri bir düşünce veya tasavvuru derleyip, toplayıp muayyen bir veznin

çerçevesine sıkıştırıyorlar. İçlerinde zengin kafiyelerin trapezleri üstünde oldukça tehlikeli hayal oyunları yapanlar bile var.

Hakikat şu ki şiir her şeyden evvel bir nizam, meselesidir. Genç şairler, şiir yazmadan önce birtakım meseleleri halletmek gerektiğinin farkında değiller. Söze mermer veya tuncun sağlamlığını verecek, ruhun geçici (insani) anını, sürekli olarak realiteye dönüştürecek yerde; zihne ilk gelenle, tesadüfün kendilerine verdiği ilk hediyeği gerçek şiire tercih ediyorlar. Onlar için şiir, heyhat! boş saatlerin tatlı ve kolay bir eğlencesi olmuş, yalnız kendilerine saklamaları veya hiç olmazsa çok özel tartışma, münakaşa ve mücadelelerinde dışarıya çıkartmamaları gereken hislerinin, daha etkili (!) bir ifadesi olduğunu düşünmektedirler.

Genç şairlerimizin, vezni gelişigüzel sözün döküleceği bir kalıp, kafiyeği ise lüzumsuz bir gevezeliği uzatmak için en uygun bir vesile olarak anlamakta hakikaten parmak ısırılacak bir ısrarları var. Onun içindir ki şiirleri, güneş altında renkli kağıtlardan yapılmış tozlu çelenkler gibi hazin bir manzara alıyor. Hiçbiri kendi üzerine katlanmış bir sukutun lezzetini tatmamış ve bir fikri sonuna kadar derinleştirmenin manasını anlamamıştır. Okumaktan bahsetmiyorum. Bu ihtiyaç henüz cemiyetimizin ulaşamadığı bir şey. Bugünkü manzumelerin hemen hepsi nesri andırıyor. Bu

manzumelerde mısra dediğimiz mükemmeliyetin yokluğu kesindir. Bu manzumeler hakikatte nesir de olamazlar. Nesir olabilmeleri için her şeyden evvel fikrin olması gerekir. Nesrin de kendisine mahsus bir düzeni, bir çeşit ritmi olması gerekir. Nesir de yorgunluklar, uzun ızdıraplar ister. Düz yazının büyük ustalarının

hemen hepsi, beyaz sayfanın üstüne saatlerce alın teri dökmesini bilenlerdir...

Ahmet Hamdi Tanpınar, bu konuya "Edebiyat Üzerine Makaleler" kitabında da devam eder. M. Brémond, saf şiire dair akademide yaptığı bir konuşmasında; "şiir, duanın dilidir" der. Kabulü güç de olsa, bu iddia da şiir dilinin sıradan konuşma ve nesir dilinden farklı olması gibi büyük bir gerçek vardır. Şiirin daima kendisinden uzak tuttuğu kelimeler vardır. Bunlar mesleklerin teferruatına, özelliklerine veya insan hayatının en asli ihtiyaçlarına ait kelimelerdir.

Nesirde anlamlarıyla uzak veya yakın yol gösteren, kılavuzluk eden **kelimeler**; şiire büsbütün başka özellikleriyle girer. O artık şiirde ve sadece sözlükte var olan, falanın filanın sahiplendiği bir kelime değil, bir ruh halini yansıtan bir sanat malzemesidir. İçine gireceği terkipte (yeni karışım) nicelikle beraber niteliğini de kullanacaktır. **Kelimeler, ahengi öğretme gücünü, ses şeklini belirler.** Rengiyle de o sanatın düzeninde bazen bir ham boya parçası, bazen renkli bir mozaik taşı, bazen bir ses; çok defa da bütün bunların hepsi birden olacaktır.

Aynı zamanda konuşmaya ve nesre yöntemini veren, dilin bütün sanatını düzenleyen, mananın hükmünü ortaya koyan

cümleler ; şiirde çok defa tanımadığı bir oluşuma seyirci durumunda kalır. Çünkü şiirde değişmeyen, sadece dilin açıklık ve netlik ihtiyacından doğan, bir sıraya göre dizilen kelimelerin dünyasından çıkarız. *Şiirde tamamıyla başka bir düzenin yan yana geldiği, gizli kıymetleri birbirini tamamlayan parçalar alemine gireriz. Şiir aleminde;* konuşmanın girintili çıkıntılı serpintiler halinde çağrışımlarının seyrini takip etmeyiz. İstedliğini elde etmek için jestlerden, ses değişikliklerinden, yüz ifadelerinden faydalanmaya mecbur kaldığımız, tamamlanmamış parçalara da ihtiyaç yoktur. Şiirde, nesrin gittikçe genişleyen ve birden çok kollar halinde bir kıta gibi belli bir neticeye yürüyen gelişimi de görülmez.

Bu birbirine kilitlenmiş Roma Lejyonu; (Roma ordusunda ağır piyade birliği) tesadüflerin karanlığıyla doğuşa doğuşa ilerleyen ve bütünüyle bozulmayan düzenini, hareketini, sakinliğini ve mutlak sükûnetini bir hareket gibi gösterir. Bu sistemde, her şey müsait hareketlerle bir tek gayeye varmak ister. O da başka sanatların çizgi, hacim veya sesle elde ettikleri faydasız alakayı uyandırmaktır. Bu alakada aklın, hikmetin, büyük ideallerin ve küçük insani zaafların hiçbir hakkı yoktur. O hepimizin tabii olarak mücehhez bulunduğumuz teessür (acı, ızdırıp) cihazını tahrik etmeyi de düşünmez. *Onun içindir ki şiir, tesirini konuşmayla ve nesir gibi “kaba anlamıyla” mana, açıklık ve berraklıkla yapamaz.*

Bununla beraber şurasını açıkça belirtelim ki bu sözlerle şiirde mana yoktur demek istemiyoruz. Sanatta sözü sadece bir musiki kıymeti gibi kullanmak belki bir hayal olarak birkaç müstesna yaratılışlı insanı bir an için okşamıştır. Fakat onların tecrübeleri bize bu arzuyu nasıl bir imkansızlığın karşıladığını daha pek yakın zamanlarda gösterdi. *Şiirde mana vardır. Fakat bu anlam, nesrin ve konuşmanın manası değildir. Asıl kıymet, şiirin manevi benliğini yapan havasındadır. Birbiriyle irtibatı olmayan görüş ve düşünce parçalarını ve hissin, hayalin bütün dağınık unsurlarını kendi içinde, bir birlik halinde toplayan şey, onun asıl havasıdır. Anlam bu havaya, tıpkı sesle melodi gibi refakat eder.* Aksini nasıl kabul edebiliriz

ki. Şiirdeki anlam, söz ve nesirde ikinci derecede, önemlidir.

Şiire asıl sihrini veren bu bahsettiğimiz havadır. Buna istersek şiirin musikisi de diyebiliriz. Yalnız bu tabiri kullanırsak, bir ruh halinin gölgeli havasının dile naklinden ibaret olan ve kolaylıkla hiçbir asla döndürülemeyen bu akıcı karışımı, hiç olmazsa görünen özelliği olan bir kelimeyle tayin etmek tehlikesi vardır. Bütün kuvvetini ve tesir kabiliyetini velhasıl mükemmeliyetini doğuran her şeyi sanatın dilinden alan bu havanın; kelimeyle, imajla olan münasebeti bir peyzajın veya bir odanın ışıkla olan münasebeti gibidir. Nasıl bir odanın içindeki eşya, ayna, dolaplar, sedir, kitaplar her şey ruhumuza alışkanlıklarını veren asıl bağintısını, (göreceli olarak varlıklarını) , perdelerden süzülen veya lambadan dökülen ışıktaki bulursa; bütün bu kapalı, gizli mahremiyet, o aydınlığın durumuna, kuvvetine ve cinsine göre ruhumuzun manzarasını değiştirecektir. Söz ve fikrin unsurları, (öğeleri) bu havanın tercihiine bağlıdır.

Küçük bir ışık değişikliği bir eşyayı nasıl bir vehim, bir gölge ve bazen bir yersiz korku haline döndürüp ölçüleri değiştirirse; bu hava da kelimelerin ve imajların üzerine öylece tesir eder. Işığı büsbütün kaldırın, o zaman alışkanlıkların kapalı zarfı olan odanın yerini tek başına ve dağınık yaşayan eşyalar alır. Bütün bu değişikliklere sebep küçücük bir zarf içinde yanan esansın yokluğu veya derecesidir. Çünkü o, bu ayrı ayrı parçaları içinde birleştiren ve bir bütün halinde toplayan ilgi, istek, alaka; uzaklığı, yakınlığı ve bin türlü göreceliği hep o ışıktan geliyordu. Işığı kaldırıncı, bu birleşen şekillerin yeni kompozisyonu, en canlı noktalardan bağlarını koparır. O kompozisyonun yerini teker teker ve ancak aramakla bulunacak eşyalar alır.

Şiirde böyledir. Onu yapan havayı kaldırınız, elinizde sözlükte iadesini bekleyen bir yığın kelimeyle birkaç hayal kırıntısı kalır. Asıl olan bu hava, sanatkardaki ruh hallerinin dile naklinden başka bir şey değildir. Bunu yapan da sanatın düzeni ve sanatkarın çalışma kudretidir. Onun için bir şiirin mucizesini onun dışında aramak, bir organı canlı kılan sebebi kendi haricinde aramaya benzer. Yaşıyorsam,

organizmamı oluşturan parçalar arasında tam bir irtibat ve ahenk mevcut olduğu içindir. Benim hayatımı devam ettiren vücut dediğimiz bu makinede, her parça birbirini yalanlamadan, birbirini kaybetmeden ve bir an için kendi geleceklerini düşünmeden çalışmaktadır. Beni yaşatan budur.

Niçin benim eserim benden ayrı olacak.

Bu yayılan hava, bu akışkan ruh, vücudum gibi birbirini tutan, birbirini tamamlayan ve hakiki varlıklarını, güzelliklerini birbirinde bulan parçaların yaptığı mükemmeliyet; bir anlamın ortaya çıkışıdır. *Bu şekli kırın, bu nizamı bozun, hatta sadece mısraları yan yana getirip, kelime ve cümle bilgisini de gözeterek, manayı anlaşılır bir hale getirin... İşte o zaman şiirin cazibesi (çekiciliği) ve sihri ölür....*

Eşik

.....
-Boş....

*Boş ve ümitsizdir akşamın hüznü
Bu تنها çeşmede bir an yüzünü
Seyredenler altın sazlar içinde
Ruh muammasının ürperişinde
Kaybolmuş sanırlar kendilerini...
Bırak bu tesadüf bahçelerini...
Hakikat çok uzak, karanlık, derin
Bu dille konuşur, büyük köklerin
Toprakla ezelden karışmış dili!
Geceyle ölümdür asıl sevgili
Bu ikiz aynada toplanır yollar
Karanlık yaratır, ölüm tamamlar.
Kaçalım seninle biz de geceye
Ölümün kardeşi saf düşünceye...
Yeter büyüüne aldandığımız
Güneşin...Biraz da yalnızlığımız
Kendi aynasında gülsün, gerinsin
Güvercin topuklu sükût gezinsin.*

Kaynaklar: Ahmet Hamdi Tanpınar, Hep Aynı Boşluk, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2023.
Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977.
Mehmet Kaplan, Tanpınar'ın Şiir Dünyası, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2020.

Devam edecek

